

УДК 343.3

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.3.46>

ФОРМИ УМИСНИХ ДІЙ, СПРЯМОВАНИХ НА ДОПОМОГУ ДЕРЖАВІ-АГРЕСОРУ (ПОСОБНИЦТВО), В СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ

Загиней-Заболотенко З.А.,
*завідувач відділу проблем кримінального права,
кримінології та судоустрою
Інституту держави і права
імені В.М. Корецького НАН України
доктор юридичних наук, професор,
ORCID: 0000-0002-8679-124X*

Допіряк Б.П.,
*аспірант Інституту держави і права
імені В.М. Корецького НАН України
ORCID: 0009-0006-9277-3159*

Загиней-Заболотенко З.А., Допіряк Б.П. Форми умисних дій, спрямованих на допомогу державі-агресору (пособництво), в судовій практиці.

У статті висвітлюються питання доцільності існування у Кримінальному кодексі України норми про пособництво державі-агресору, вміщеної у статті 111-2, крізь призму аналізу остаточних судових рішень, ухвалених за цією статтею. Виявлено різноманітні форми пособництва державі-агресору, які об'єднано в групи та умовно названо «благодійними», «викривальними», «ресурсними», «валютними», «інформаційними», «освітніми», «посадовими», «підприємницькими» формами пособництва державі-агресору. З аналізу всіх виокремлених форм пособництва державі-агресору вбачається, що кожна з них, насамперед, підпадає під одну з форм колабораційної діяльності. Наприклад, «освітнє» пособництво державі-агресору охоплюється такою формою колабораційної діяльності, як впровадження стандартів освіти держави-агресора (частина 3 статті 111-1), а «викривальне» пособництво в разі його результативності, коли внаслідок надання інформації, зокрема, про працівників правоохоронних органів, військовослужбовці збройних сил російської федерації здійснили жорстоке поводження над такими працівниками, дії громадянина України, який надав відповідну інформацію, слід кваліфікувати як пособника порушенню законів та звичаїв війни. Констатовано, що найбільш загальному значенні будь-яка з названих вище форм пособництва державі-агресору охоплюється такою формою державної зради (стаття 111), як надання допомоги іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти України. Вказано на неповноту кваліфікації у разі, коли окремі кримінально-правові оцінки не піддаються дії громадян України, які були призначені на відповідні посади окупаційною адміністрацією держави-агресора. Доведено, що такі дії самі по собі повинні кваліфікуватися за частинами 2, 5 або 7 ст. 111-1). У підсумку зроблено висновок про те, що існування у Кримінальному кодексі України ст. 111-2 є прикладом непродуманої кримінально-правової політики та зайвої криміналізації.

Ключові слова: допомога державі-агресору, надання допомоги державі-агресору, пособництво, державна зрада, колабораційна діяльність, підривна діяльність проти України, злочин, кримінальне правопорушення, кримінальна відповідальність, криміналізація, кваліфікація.

Zahynei-Zabolotenko Z.A., Dopiriak B.P. Intentional actions aimed at assisting the aggressor state (aiding and abetting) – the main forms in judicial practice.

The article highlights the issues of expediency of the provision on aiding the aggressor State contained in Article 111-2 of the Criminal Code of Ukraine through the prism of analysis of final court decisions made under this Article. The author identifies various forms of aiding the aggressor state,

which are grouped and conditionally named “charitable”, “whistleblowing”, “resource”, “currency”, “information”, “educational”, “official”, “entrepreneurial” forms of aiding the aggressor state. The analysis of all the identified forms of aiding the aggressor state shows that each of them primarily falls under one of the forms of collaboration. For example, “educational” aiding and abetting the aggressor state is covered by such a form of collaboration as the implementation of the aggressor state’s education standards (Article 111-1, paragraph 3), and “whistleblowing” aiding and abetting, if it is effective, when, as a result of providing information, in particular, about law enforcement officers, military personnel of the armed forces of the Russian Federation have committed ill-treatment of such officers, the actions of the citizen of Ukraine who provided the relevant information should be qualified as an accomplice to the violation of the laws and customs of the armed forces. It is stated that in the most general sense, any of the above forms of aiding the aggressor state is covered by such a form of treason (Article 111) as assisting a foreign state, foreign organization or their representatives in conducting subversive activities against Ukraine. The author points out that the qualification is incomplete when the actions of Ukrainian citizens who were appointed to the relevant positions by the occupation administration of the aggressor State are not subject to a separate criminal law assessment. The author proves that such actions should be qualified under parts 2, 5 or 7 of Article 111-1). As a result, the author concludes that the existence of Article 111-2 in the Criminal Code of Ukraine is an example of ill-considered criminal law policy and excessive criminalization.

Key words: assistance to the aggressor state, aiding and abetting, treason, collaboration, subversive activities against Ukraine, crime, criminal offense, criminal liability, criminalization, qualification.

Постановка проблеми. Кримінальна відповідальність за пособництво державі-агресору була передбачена в Кримінальному кодексі України (далі – КК) Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» від 14.04.2022 № 2198-IX, який набрав чинності 23.04.2024 [1]. Попри очікуваний ефект – запобігти вчиненню відповідних злочинів та передбачити інші відповідні покарання для осіб, які співпрацювали з державою-агресором, її окупаційною адміністрацією та/або її збройними чи воєнізованими формуваннями, шляхом встановлення кримінальної відповідальності за відповідні діяння [2], відповідний кримінальний закон, навпаки, створив дисбаланс в можливості застосування інших норм, які передбачають суміжні склади кримінальних правопорушень, а саме норм у статтях 111 «Державна зрада» та 111-1 «Колабораційна діяльність» КК. Тому після того, як минуло трохи більше двох років з моменту набрання чинності кримінальним законом про пособництво державі-агресору, доцільно проаналізувати судову практику, а саме остаточні судові рішення на предмет виявлення тих форм пособництва державі-агресору, які були констатовані в цих рішеннях.

Стан опрацювання цієї проблематики: в теорії кримінального права проблема тлумачення та застосування ст. 111-2 КК була предметом дослідження таких науковців, як О.О. Дудоров, О.К. Марін, І.Б. Медицький, Р.О. Мовчан, Н.А. Орловська, В.В. Топчій, М.І. Хавронюк та інші. Однак у жодній науковій публікації не проаналізовано форми умисних дій, спрямованих на допомогу державі-агресору в судовій практиці, що потребує самостійного розв’язання.

Метою статті є з’ясування доцільності самостійної криміналізації пособництва державі-агресору крізь призму аналізу судової практики у кримінальних провадженнях за ст. 111-2 КК.

Виклад основного матеріалу. У ст. 111-2 КК передбачається кримінальна відповідальність за умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору (пособництво), збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора, вчинені громадянином України, іноземцем чи особою без громадянства, за винятком громадян держави-агресора, з метою завдання шкоди Україні шляхом: реалізації чи підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; добровільного збору, підготовки та/або передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора.

Аналіз формулювання складу пособництва державі-агресору вказує на те, що фактично кожна з відповідних форм вчинення цього злочину дублює суспільно небезпечні діяння інших складів злочинів проти основ національної безпеки України. Наприклад, як зазначає Р.О. Мовчан, «добровільний збір, підготовка та / або передача матеріальних ресурсів чи інших активів представникам

держави-агресора, її збройним формуванням або окупаційній адміністрації держави-агресора» фактично дублює положення присвяченої господарському колабораціонізму ч. 4 ст. 111-1 КК, в якій встановлено кримінальну відповідальність за передачу матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та / або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора [3, с. 79].

Більше того, фактичний збіг діянь можна прослідкувати і в інших випадках. Зокрема, така форма пособництва державі-агресору, як реалізація чи підтримка рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора може мати прояв практично в кожній формі колабораційної діяльності, як-то публічні заклики до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора (ч. 1 ст. 111-1 КК), дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти (ч. 3 ст. 111-1 КК) тощо.

Також виникає питання й про те, що фактично всі форми пособництва державі-агресору є нічим іншим, як складовими державної зради у формі наданні допомоги іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти України (ст. 111 КК). Адже поняття «підривна діяльність» є оцінним та визначається на сьогодні касаційним кримінальним судом як дії іноземних держав, іноземних організацій або їх представників, спрямовані на підрив основ національної безпеки України та завдання істотної шкоди суверенітету, територіальній цілісності, недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України [4]. Вказане тлумачення не повною мірою надає зрозумілості тому, що необхідно відносити до підривної діяльності. Проте, враховуючи те, що в Україні наразі триває воєнний стан, будь-які дії, спрямовані проти України та її інтересів, потрібно розглядати як такі, що становлять собою таку підривну діяльність проти України. Тому й всі названі в диспозиції ст. 111-2 КК форми пособництва державі-агресору є нічим іншим, як підривною діяльністю проти України.

М.І. Хавронюк назвав таку ситуацію в КК «порушенням принципу пропорційності», коли законодавець під час криміналізації певного діяння ігнорує факт наявності у КК статті, яка передбачає кримінальну відповідальність за певне діяння, використовуючи такі ж або подібні формулювання та не виокремлюючи розмежувальних ознак [5].

Цілком поділяючи вказані вище точки зору стосовно недосконалої редакції ст. 111-2 КК, а також сумніви щодо необхідності її включення у КК, все ж відзначимо, що судова практика практично за 2 роки чинності вказаного кримінального закону, демонструє приріст осіб, засуджених за пособництво державі-агресору, а також, відповідно, збільшення кількості ухвалених остаточних рішень у кримінальних провадженнях за ст. 111-2 КК. За даними Державної судової адміністрації України, розміщеної на сайті «Судова влада», у 2022 р. жодна особа не була засуджена за ст. 111-2 КК [6], тоді як у 2023 р. засуджено 9 осіб [7]. Згідно з інформацією щодо розгляду кримінальних проваджень судами першої та апеляційної інстанцій на основі статистичних даних Державного підприємства «Інформаційні судові системи», однак без урахування даних Київського апеляційного суду, у період з 24.02.2022 до 02.08.2024 за ст. 111-2 на розгляд судам першої інстанції надійшло 321 кримінальне провадження за ст. 111-2 КК, з яких розглянуто 67 кримінальних проваджень. При цьому за цей період в апеляційному порядку було переглянуто 7 кримінальних проваджень за ст. 111-2 КК, з яких 3 вироки залишено без змін, а 4 вироки скасовано. Також упродовж 2022–2023 років у касаційному порядку було розглянуто 2 кримінальних провадження за ст. 111-2 КК, з яких в 1 провадженні рішення судів попередніх інстанцій залишено без зміни, а в 1 провадженні – направлено на новий судовий розгляд.

Тобто, суди ідентифікують за певними ознаками протиправну поведінку як таку, що містить ознаки певної форми пособництва державі-агресору. Тому важливо як для кримінально-правової доктрини, так і для правозастосовної практики розуміти, в яких випадках суди вбачають у вчиненому ознаки складу злочину, передбаченого ст. 111-2 КК. Звісно, важливими є всі ознаки. Однак у межах цієї публікації з аналізу більше ніж 40 вироків, ухвалених за цією статтею, проаналізуємо та систематизуємо підходи в судовій практиці стосовно того, яку поведінку особи суди відносять до пособництва державі-агресору.

Як пособництво державі-агресору у вирокх Шевченківського районного суду м. Чернівці від 23.10.2023 у справі № 727/7936/23, Галицького районного суду м. Львова від 03.04.2024 у справі № 461/872/24, Овідіопольського районного суду Одеської області від 25.05.2023 у справі

№ 496/350/23 кваліфікувалися дії громадян України, які в соціальних мережах, телеграм-каналах тощо збирали грошові кошти та інші матеріальні ресурси для подальшої їх передачі представникам держави-агресора або її збройним формуванням та/або передача їм таких ресурсів, купівля на них військової техніки, зокрема безпілотних летальних апаратів. Назвемо умовно таку форму пособництва державі-агресору *«благодійною»*. В усіх вироках дії засуджених було кваліфіковано за ч. 1 ст. 111-2 КК. Указані дії фактично підпадають під таку форму колабораційної діяльності, як передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора (ч. 4 ст. 111-1 КК), а в найбільш загальному значенні – під таку форму державної зради, як надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України.

За ч. 2 ст. 111-2 КК кваліфікувалися дії громадянина України, який проводив навчання членів незаконно створених збройних формувань прийомам та методам вирішення бойових завдань, прийомам надання першої медичної допомоги, евакуації поранених бійців з поля бою та іншим навичкам, з метою надання останнім необхідної військової підготовки та можливості на професійному рівні вести бойові дії проти Збройних Сил України, розміщення відеоматеріалів про це на ютуб-каналі (вирок Приморського районного суду м. Одеси від 15.06.2023 у справі № 522/16244/22).

«Викривальним» пособництвом державі-агресору визнавалися такі дії громадян України, які полягали в наданні допомоги представникам незаконно створених збройних формувань на тимчасово окупованій території, а також військовослужбовцям збройних сил російської федерації (далі – зс рф) в отриманні відомостей про учасників антитерористичної операції, працівників правоохоронних органів, осіб з числа проукраїнськи налаштованих осіб, а також формування списків таких осіб (вироки Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 04.04.2024 у справі № 607/11937/23, Полтавського апеляційного суду від 02.05.2024 у справі № 529/1660/22, яким скасовано виправдувальний вирок Диканського районного суду Полтавської області від 01.09.2023). Такі дії також кваліфікувалися за ч. 2 ст. 111-2 КК.

За ч. 1 ст. 111-2 КК оцінювалося судами й так зване *«ресурсне» пособництво державі-агресору*, яке полягало в забезпеченні військовослужбовців зс рф продуктами харчування, різноманітними матеріальними ресурсами, як-от генератором, водяною помпою, надання інформації щодо домоволодінь місцевих мешканців, в яких є матеріальні цінності, запаси палива, з наданням у подальшому допомоги у заволодінні матеріальними цінностями військовослужбовцями рф у незаконний спосіб, надання їм транспортного засобу (вирок Київського районного суду м. Харкова від 30.10.2023 у справі № 953/4418/22), надання військовослужбовцям зс рф інформації про наявність легкового автомобіля в одного з мешканців тимчасово окупованого населеного пункту з метою можливої подальшої конфіскації вказаного транспортного засобу для потреб окупаційних військ зс рф, забезпечення окупаційних військ рф їжею та продуктами харчування, надання власного будинку для відпочинку, харчування, прийняття душу, прання одягу військовослужбовцям зс рф (вирок Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 04.04.2024 у справі № 607/11937/23), надання допомоги в придбанні продуктів харчування військовослужбовцям зс рф, надання останнім місця для проживання за місцем свого тимчасового перебування та зберігання викрадених в односельчан речей, матеріальних ресурсів (вирок Київського районного суду м. Харкова від 07.06.2023 у справі № 953/6896/22), виконання завдання військовослужбовців зс рф з відшукування приміщень, де може знаходитися техніка, огляд таких приміщень разом з такими військовослужбовцями, підшукування місцевих жителів, які допомогла забезпечити військовослужбовців зс рф літнім одягом, організація приготування їжі цим військовослужбовцям (вирок Київського районного суду м. Харкова від 30.04.2024 у справі № 953/1752/23), незаконне використання інформаційних ресурсів, до яких обвинувачена мала доступ як перший заступник керівника військової цивільної адміністрації, за допомогою яких вона збирала дані про адресу реєстрації та фактичного проживання, перебування на обліках громадян України як учасників бойових дій, АТО/ООС, працівників правоохоронних органів, волонтерів тощо, та передавала представникам зс та спецслужб рф, які використовували таку інформацію для проведення незаконних затримань громадян України, проведення в них обшуків, застосування психічного та фізичного впливу з метою схилення до співпраці з ними (вирок Жовтневого районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 17.01.2024 у справі № 212/4695/22).

Якщо розглядати «ресурсне» та «інформаційне» пособництво державі-агресору, то вбачається, що такі дії насправді утворюють склад пособництва, але у власному значенні, без збігу відповідної функції з діями виконавця, як це має місце у ст. 111-2 КК. Військовослужбовці зс рф з точки зору МПП визнаються комбатантами, а отже суб'єктами воєнних злочинів (ст. 438 «Порушення законів та звичаїв війни» КК). Тому й надання таким особам відповідного сприяння, про яке йшлося вище, утворює пособництво в готуванні до порушення законів та звичаїв війни. В разі, коли, скажімо, військовослужбовці зс рф за відповідного сприяння громадян України, які надали списки учасників АТО, яких потім військовослужбовці катували чи застосовували інші форми жорстокого поводження, дії таких громадян України слід кваліфікувати як пособництво в порушення законів та звичаїв війни, а не як пособництво державі-агресору.

Згідно з проаналізованими вироками, ухваленими за ст. 111-2 КК, зустрічалося й **«валютне» пособництво державі-агресору**, коли громадянин України брав участь у вилученні з обігу української валюти – гривні, а також видавав грошові кошти у розмірі 10 тис. російських рублів мешканцям тимчасово окупованого населеного пункту України. Дії такого громадянина України було кваліфіковано за ч. 1 ст. 111-2 КК (вирок Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 20.02.2024 у справі № 308/14861/23).

В окремих вироках вбачається й так зване **«політичне» пособництво державі-агресору**. Наприклад, згідно з вирокком Жовтневого районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 17.01.2024 у справі № 212/4695/22 за ч. 1 ст. 111-2 КК кваліфіковано дії першого заступника Скадовської районної військової адміністрації, яка, зокрема, здійснювала активну діяльність з підбору інших працівників та персоналу даного окупаційного органу влади, ти підпорядкованих йому установ і організацій, 09.05.2022 за вказівкою обвинуваченої учасникам організованого рф масового заходу, присвяченого річниці перемоги у Другій світовій війні, були роздані прапори та символіка рф, а з будівлі Скадовської міської ради знято Державний прапор України та вивішено прапор держави-агресора. Як і в попередніх випадках, кваліфікація дій засудженої вказаним вирокком за ч. 1 ст. 111-2 КК є сумнівною, оскільки фактично містить ознаки такої форми колабораційної діяльності, як організація та проведення заходів політичного характеру у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань (ч. 6 ст. 111-1 КК), а в найбільш загальному значенні передбачає ознаки такої форми державної зради, як надання допомоги в проведенні підривної діяльності проти України.

Формою пособництва державі-агресору є так зване **«інформаційне» пособництво**, за якого, як встановлювали суди перших інстанцій, громадяни України доносили інформацію з власними судженнями про тимчасову окупацію окремих території України до інших громадян з використанням медіа, соціальних мереж, месенджерів тощо. Так, за ч. 1 ст. 111-2 КК було кваліфіковано дії першого заступника так званої Скадовської районної військової адміністрації, яка зверталася до мешканців м. Скадовськ та інших населених пунктів Скадовського району Херсонської області шляхом публічного виступу в месенджері Телеграм та в інших джерелах публічного поширення інформації переважно російськомовного контенту та тих, що контролюються окупаційними військами, в яких критикувала діючу українську владу та позиціонувала себе і мешканців міста та району, як окремих регіон, який бажає «миру» (вирок Жовтневого районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 17.01.2024 у справі № 212/4695/22). Як інформаційне пособництво державі-агресору вирокком Деснянського районного суду м. Чернігова від 08.05.2024 у справі № 750/1473/24 було кваліфіковано дії громадянина України, який на початку повномасштабного вторгнення рф на територію України незаконно перетнув державного кордону України з територією республіки білорусь та в подальшому виступав на телевізійному каналі цієї держави, у виступі якого згідно з висновком експерта містяться висловлювання, спрямовані на підтримку рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, що кваліфіковано за ч. 1 ст. 111-2 КК.

За ч. 1 ст. 111-2 КК було кваліфіковано дії помічника глави адміністрації, який брав участь у створенні інформаційно-пропагандистських відеоматеріалів, в яких надав схвальну оцінку діям держави-агресора, відобразив свою участь у голосуванні на псевдореферендумі, взяв участь в роботі делегації із підписання угоди про входження тимчасово окупованих територій Луганської, Донецької, Херсонської та Запорізької областей до складу рф в м. Москві, взяв активну участь у проведенні у м. Каховка параду «Бессмертний полк», безпосередньо здійснював розгрузку авто-

мобіля з «гуманітарною» допомогою з рф (вирок Івано-Франківський міський суд Івано-Франківської області від 21.03.2024 у справі № 344/1984/24).

Указану кваліфікацію можна поставити під сумнів, ураховуючи те, що у ч. 6 ст. 111-1 КК передбачено таку форму колабораційної діяльності, як здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань. Водночас такі дії в цілому підпадають й під більш загальне поняття, яке описує одну з форм державної зради – надання допомоги в проведенні підривної діяльності проти України, про що вже йшлося вище.

Значний масив вироків за ст. 111-2 КК стосується так званого *освітнього пособництва державі-агресору*, яке, як випливає з проаналізованих вироків, вчиняється посадовими особами у сфері освіти. Під час кваліфікації таких дій суди притримувалися двох варіантів – кваліфікація освітнього пособництва державі-агресору лише за ч. 1 ст. 111-2 КК або за сукупністю ч. 3 ст. 111-1 та ч. 1 ст. 111-2 КК. Так, вирок Малиновського районного суду м. Одеси від 26.04.2024 у справі № 521/13772/23 за ч. 1 ст. 111-2 КК було кваліфіковано дії громадянина України, який після призначення на посаду ректора університету окупаційною адміністрацією рф, сприяв захопленню приміщення цього університету, забороняв відвідувати українським вихователям своїх робочих місць, розробив новий Статут та печатку університету, організував інвентаризацію матеріальних цінностей закладу, підібрав кадри на посади професорсько-викладацького складу університету, видавав накази, розпорядження, вказівки, затверджував та підписував документи університету, які скріплював печаткою університету як нової «юридичної особи» рф. Також за ч. 1 ст. 111-2 КК вирок Дружківського міського суду Донецької області від 25.03.2024 № 229/2157/22 було кваліфіковано дії громадянина України, призначеного окупаційною адміністрацією держави-агресора директором навчально-виховного комплексу, який організував в приміщенні цього комплексу громадську приймальню «глави «ДНР», а вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 22.11.2023 у справі № 344/18075/23 за ч. 1 ст. 111-2 КК кваліфіковано дії громадянина України, призначеного окупаційною адміністрацією держави-агресора ректором університету, який, зокрема, надав приміщення цього університету для проведення незаконного референдуму на території тимчасово окупованої Луганської області, взяв участь у створенні інформаційно-пропагандистських відеоматеріалів, опублікованих в мережі Інтернет та на інформаційних ресурсах «ЛНР»

Практично аналогічні дії було вчинено директорами школи та ліцею, створених за законодавством рф на тимчасово окупованій території, які було кваліфіковано за ч. 3 ст. 111-1 та ч. 1 ст. 111-2 вирокими Малиновського районного суду м. Одеси 24.11.2023 у справі № 521/8880/23 та від 21.02.2024 у справі № 521/7287/23.

Знову ж таки, якщо проаналізувати відповідні форми освітнього пособництва державі-агресору відповідно до ухвалених вироків, то вбачається, що вони фактично охоплюються формами колабораційної діяльності, як-то здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань (ч. 6 ст. 111-1 КК) та такою формою державної зради, як надання допомоги в проведенні підривної діяльності проти України.

Чи не найбільший масив вироків, ухвалених за ст. 111-2 КК, стосується встановлення такої форми пособництва державі-агресору, як *«посадове» пособництво*, суть якого в загальному полягає в тому, що громадянин України після призначення на певну посаду з організаційно-розпорядчими та/або адміністративно-господарськими функціями, на думку суду, здійснював певні дії, що становлять пособництво державі-агресору ізолювано від самого призначення на вказану посаду (яке кваліфікувалося окремими судами за частинами 2, 5 або 7 ст. 111-1 КК) або в сукупності з таким призначенням (що кваліфікувалося лише за ст. 111-2 цього Кодексу). Отже, окремі суди кваліфікували дії громадян України в такому разі або лише за ч. 1 ст. 111-2 КК, або за сукупністю ч. 1 ст. 111-2 та частин 2, 5 або 7 ст. 111-1 цього Кодексу.

Лише за ч. 1 ст. 111-2 було кваліфіковано дії громадянина України, який після призначення на посаду керівника комунальної установи («начальника» Комунального виробничого управління «Каховський водоканал») проводив наради з працівниками, надавав вказівки щодо продовження роботи під його керівництвом, забезпечував виплату заробітної плати працівникам установи в грошових одиницях рф – рублях, організував розміщення та видачу на території підприємства «гуманітарної допомоги рф», надавав належний установі автомобіль для потреб окупаційної ад-

міністрації, а також водні ресурси підприємства для обслуговування потреб збройних формувань рф (вирок Суворовського районного суду м. Одеса 20.06.2024 у справі № 523/14846/22), дії громадянина України, який після призначення т.в.о. директора незаконно створеного окупаційною адміністрацією ДУ «Херсонводоканал» вчиняв практично такий же обсяг дій (вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 15.07.2024 у справі № 766/6336/23).

Під час вибірки вироків, ухвалених за ст. 111-2 КК, нами було виявлено серію судових рішень, які стосувалися одного й того ж підприємства та його філій, вірніше, посадових осіб такого підприємства. Йдеться про вирок Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 18.12.2023 у справі № 308/16414/23, від 05.07.2024 у справі № 308/16804/23, від 24.05.2024 у справі № 308/16714/23, від 02.04.2024 у справі № 308/16282/23, від 17.05.2024 у справі № 308/16265/23, якими лише за ч. 1 ст. 111-2 КК було кваліфіковано дії керівника філії ДП «Луганський облавтодор», а також керівників філій цього підприємства, які вчинили схожий обсяг дій, будучи призначеними на ці посади окупаційною адміністрацією рф.

Вироком Жовтневого районного суду м. Запоріжжя від 02.08.2023 у справі № 331/1897/23 лише за ч. 2 ст. 111-2 КК було кваліфіковано дії незаконно призначеного окупаційною адміністрацією рф в.о. начальника Бердянського морського торговельного порту, який вчиняв протиправні дії організаційно-розпорядчого характеру на цій посаді. Також за ч. 1 ст. 111-2 КК було кваліфіковано дії двох громадян України, яких було призначено окупаційною адміністрацією держави-агресора на посади заступників голови ради міністрів військової цивільної адміністрації Запорізької області, які почали здійснювати організаційно-розпорядчі функції на цих посадах вироком Комунарського районного суду м. Запоріжжя від 27.06.2024 у справі № 752/4015/23, а також дії керуючої справами незаконно створеної Садовської селищної адміністрації, яка взяла участь в реалізації опалювального сезону та протипожежних заходів на території відповідного населеного пункту (вирок Рівненського міського суду Рівненської області від 14.08.2023 у справі № 569/1908/23).

Така ж кваліфікація за ч. 1 ст. 111-2 має місце у вирокі Херсонського міського суду Херсонської області від 08.07.2024 у справі № 766/10162/23, але з посиланням на ч. 2 ст. 28 КК (вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб). Цим вироком було кваліфіковано дії призначеного окупаційною адміністрацією рф керівника державного підприємства, який виконував на цій посаді організаційно-розпорядчі функції.

За ч. 2 ст. 28 – ч. 1 ст. 111-2 КК було кваліфіковано дії двох громадян України, які були призначені окупаційною адміністрацією рф на посади голови військово-цивільної адміністрації Голопристанської міської територіальної громади Скадовського району Херсонської області та першого заступника голови військово-цивільної адміністрації Голопристанської міської територіальної громади Скадовського району Херсонської області, які здійснювали підшукування матеріальних ресурсів для передачі окупаційній адміністрації держави-агресора.

Вказаний вид пособництва держави-агресору констатовано вироком Шевченківського районного суду м. Києва від 28.06.2023 у справі № 761/23916/22, відповідно до якого призначений окупаційною адміністрацією рф Генеральний директор ДП «Мелітопольська залізниця» підготував та передав актив Регіональної філії «Придніпровська залізниця», належного АТ «Укрзалізниця», окупаційній адміністрації держави-агресора; вироком Червонозаводського районного суду м. Харкова від 24.04.2024 у справі № 646/3927/23, в якому надавалася кримінально-правова оцінка дій незаконно призначеного бригадира Бази палива та нафтопродуктів залізниці та його організаційно-розпорядчій та адміністративно-господарській діяльності на цій посаді; вироком Рівненського міського суду Рівненської області від 10.06.2024 у справі № 569/12655/23, яким дії завідувача Старобільським відділенням Луганського обласного краєзнавчого музею так званої «ЛНР» було кваліфіковано лише за ч. 1 ст. 111-2 КК, яка перешкоджала проведенню евакуації експонатів вказаного музею шляхом невиконання відповідних вказівок керівництва музею та подальшою заміною замків у ньому, а також забезпечила реалізацію проекту «Наши Традиції» шляхом його організації та надання приміщення очолюваного нею музею для проведення серії виставок, які підготовлені міністерством культури рф та «Музеєм Перемоги» за участі, так званого, «Міністерства культури, спорту і молоді ЛНР».

Вироком Комунарського районного суду м. Запоріжжя від 11.06.2024 у справі № 333/10186/2 за ч. 1 ст. 111-2 кваліфіковано дії громадянки України, яка була призначена окупаційною адміністрацією рф заступником директора головного спеціаліста філії російського банку на тимчасово окупованій території та яка сприяла розширенню мережі російських банківських установ, впро-

ваджувала та закріплювала банківську систему рф на тимчасово-окупованій території населеного пункту, зокрема шляхом впровадження іноземної валюти, як основного обігового засобу, забезпечення надходження обов'язкових платежів – податків і зборів на користь окупаційних органів, підприємств, установ та організацій, сплати останніх у рублях та звернення їх у дохід держави-агресора рф, виплати заробітної плати особам, які працевлаштувались у незаконні органи окупаційної влади, незаконні судові та правоохоронні органи, створені на тимчасово окупованій території Запорізької області, створення умов для безальтернативної соціальної поведінки незахищених верств населення, шляхом вимушеного відкриття рахунків та емісії банківських карток російського банку з метою пасивного підтримання діяльності держави-агресора та окупаційної адміністрації, шляхом отримання соціальних виплат та пенсій у рублях.

На відміну від вище проілюстрованих випадків кваліфікації посадового пособництва лише за ч. 1 ст. 111-2 КК, вироком Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 20.02.2024 у справі № 308/14861/23 було кваліфіковано дії громадянина України, який, будучи призначеним директором Комунального підприємства «Агрофірма радгосп «Білозерський», здійснював організаційно-розпорядчі функції на цій посаді, було кваліфіковано за ч. 5 ст. 111-1 та ч. 2 ст. 111-2 КК.

Як вбачається з аналізу ідентифікованих судами у вказаних випадках дій громадян України як посадового пособництва державі-агресору, в переважній більшості випадків залишаються поза межами кримінально-правової оцінки судів призначення громадянина України на відповідну посаду в окупаційній адміністрації держави-агресора. Як нами вже неодноразово зазначалося в попередніх публікаціях, саме по собі таке призначення утворює закінчене посягання та потребує кваліфікації за частинами 2, 5 або 7 ст. 111-1 КК [8; 9]. Без такої оцінки кримінально-правова кваліфікація дій громадян України є неповною. Що стосується оцінки здійснення функції на незаконно-призначеній посаді як пособництва державі-агресору, то така кваліфікація, як і в попередніх випадках вбачається сумнівною, оскільки здійснення відповідної професійної функції, як зазначалося вище, становить надання допомоги в проведенні підривної діяльності проти України як форми державної зради.

Також проаналізованими вироками за ст. 111-2 КК як пособництво державі-агресору було ідентифіковано так зване *«підприємницьке»* пособництво, коли громадяни України здійснювали / продовжували здійснювати підприємницьку діяльність на тимчасово окупованій території у співпраці з окупаційною адміністрацією держави-агресора. Наприклад, вироком Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 20.06.2024 у справі № 359/5133/24 за ч. 1 ст. 111-2 КК кваліфіковано дії громадянина України, директора ТОВ та фізичної особи-підприємця, який продовжував здійснювати з використанням власних знань та навичок у сфері атомної енергетики, підприємницьких зносин з підприємства атомної енергетики рф, збір та аналіз необхідної інформації, проведення відповідних розрахунків, підготовка до остаточного виконання поставленого завдання та передача зі своєї електронної скриньки на електронну адресу представників російського підприємства атомної енергетики звітів та розрахунків по Курській АЕС, Курській АЕС-2, Кольській АЕС та Ленінградській АЕС для використання цим підприємством під час участі в державних закупівлях концерну Росенергоатом. Вироком Херсонського міського суду Херсонської області від 08.07.2024 у справі № 766/5669/23 за ч. 5 ст. 111-1 та ч. 1 ст. 111-2 було засуджено особу, яка була призначена окупаційною адміністрацією рф та незаконно керувала ТОВ «Сучасні пивні технології», залучивши для роботи на вказаному підприємстві підконтрольних останньому бухгалтера та співробітників охорони, а також вчиняла дії, спрямовані на відновлення виробництва, контролювала торгівлю продукцією, яка належить ТОВ «Сучасні пивні технології» та здійснювала інкасацію виручених грошових коштів. Лише за ч. 1 ст. 111-2 КК кваліфіковано дії особи, яка добровільно зареєструвала у незаконних органах влади сільськогосподарський виробничо-обслуговуючий кооператив «Слобожанський» за російським законодавством та стала сплачувати податки та збори до бюджету «ЛНР» (вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 12.10.2023 у справі № 344/12085/23)

Кримінально-правова оцінка підприємницького пособництва державі-агресору за ч. 1 ст. 111-2 КК вбачається сумнівною, оскільки самостійною формою колабораційної діяльності є передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора, та/або провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною ад-

міністрацією держави-агресора (ч. 4 ст. 111-1 КК). Окрім того, в переважній більшості випадків судами не враховано тієї обставини, що особа, перш ніж продовжувати здійснювати підприємницьку чи господарську діяльність на тимчасово окупованій території, була призначена на певну посаду, що вимагає додаткової кваліфікації за частинами 2, 5 або 7 ст. 111-1 КК.

Висновки. Аналіз остаточних судових рішень, якими громадяни України засуджувалися за ст. 111-2 КК (пособництво державі-агресору) вказує на те, що всі виявлені форми такого пособництва охоплюються якоюсь з форм колабораційної діяльності (ст. 111-1 КК), а в найбільш загальному значенні – такою формою державної зради, як надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти України. Тому й включення у КК ст. 111-2 в чинній на сьогодні редакції, на наш погляд, була помилкою законодавця, яка лише заплутує судову практику, створюючи різні варіанти кваліфікації та не сприяє її єдності та стабільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки: Закон України від 14.04.2022 № 2198-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2198-20#n8> (дата звернення 13 серп. 2024 р.).
2. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливості застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» (реєстр. № 7186 від 21.03.2022). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=7186&conv=9> (дата звернення 13 серп. 2024 р.).
3. Мовчан Р.О. «Воєнні» новели Кримінального кодексу України: правотворчі та правозастосовні проблеми: монограф. Київ: Норма права, 2022. 244 с.
4. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 21.12.2022 у справі № 759/5737/17 (провадження № 51-2899км20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108225763> (дата звернення 13 серп. 2024 р.).
5. Хавронюк М. Помилки у законах воєнного часу: щодо змін Кримінального кодексу України. URL: <https://uplan.org.ua/pomylyku-u-zakonakh-voiennoho-chasu-shchodo-zmin-kruminalnoho-kodeksu-ukrainy/> (дата звернення 13 серп. 2024 р.).
6. Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, та види кримінального покарання за 2022 рік (форма 6) / офіційний вебсайт «Судова влада. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2022 (дата звернення 13 серп. 2024 р.).
7. Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, та види кримінального покарання за 2023 рік (форма 6) / офіційний вебсайт «Судова влада. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2023 (дата звернення 13 серп. 2024 р.).
8. Загиней-Заболотенко З.А. Добровільне зайняття громадянином України посади у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, а також в незаконних судових та правоохоронних органах як форми колабораційної діяльності. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2022. № 6. С. 318–323. URL: http://lsej.org.ua/5_2022/114.pdf
9. Загиней-Заболотенко З.А., Антонюк Н.О. На вістрі уваги: кваліфікація за сукупністю статті 111 «Державна зрада» та частин 2, 5 або 7 статті 111-1 «Колабораційна діяльність» Кримінального кодексу України. *Слово Національної школи суддів України*. 2023. № 3 (44). С. 6–22.